

УДК 330.341.1:(477)

**ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИНОРОБНИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ І
КОГНІТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Бондаренко С. А.

У статті розглянуто сутність та особливості формування потенціалу інноваційного розвитку. Виділено галузеві особливості виноробних підприємств щодо інноваційної діяльності. Проведений аналіз розвитку виноробних підприємств. Виявлено диспропорції інноваційної діяльності промислових підприємств. Для створення основи дослідження інноваційного розвитку підприємства пропонується динамічна аналітична структура, що дасть можливість удосконалювати управлінський процес і виділяти найбільш перспективні напрямки інноваційної діяльності підприємства, враховуючи специфічні галузеві особливості щодо ресурсного забезпечення.

Вступ. Виноградарсько-виноробна галузь, будучи стратегічною для економіки України, переживає найскладніший період за всю свою історію та потребує виваженої та системної політики управління та якісних змін: з одного боку, участь держави, а з іншого – науковий підхід, з обов'язковим технологічним оновленням шляхом модернізації технологічного обладнання та виробництва.

Тому наразі актуальним є виявлення можливостей якісних змін для виноробних підприємств шляхом формування і використання потенціалу інноваційного розвитку.

Постановка проблеми. Сучасне підприємство перетворюється в господарську систему підвищеної складності, стосовно якої такий спрощений підхід неприйнятний. Останнім часом відбувається істотне ускладнення ресурсів підприємства, причому провідну роль починають грати нематеріальні активи і їх відтворення [1].

В умовах інформаційного суспільства прискорюються темпи змін, змінюються і набувають нових якостей здатності підприємства. Принципового значення набувають мережеві взаємодії і людський фактор. Не випадково на новому етапі технологічного розвитку популярними стали такі метафори, як «інформаційно-мережева» і «когнітивна економіка».

Занадто різномірний склад внутрішньо-фірмових факторів, що визначають ефективність і результативність діяльності, і занадто складні взаємозв'язки між цими факторами, щоб все зводити до одних тільки ресурсів. Найважливіші внутрішньо-фірмові фактори – «ресурси» – розглядається в системі. Це, перш за все, «організаційні здатності»: купувати, використовувати, відтворювати і комбінувати ресурси, а на більш детальному рівні, технології – соціально-фізичні системи, сконфігуровані для отримання певного виду ефекту, і індивідуальні компетенції працівників, необхідні для досягнення бажаного рівня ефективності та результативності при отриманні певного ефекту [2].

Такий підхід створив нові можливості для інтеграції теорії фірми, теорії організації, психології, економічної соціології та інших дисциплін, які вивчають

той чи інший аспект складної багатогранної реальності, якою є сучасне підприємство [3].

Взаємоузгодженість динамічних змін внутрішнього і зовнішнього середовища є основою забезпечення стабільності підприємства, на що має бути направлено основний акцент управлінського впливу. Стабільність, як здатність адаптуватися до змінних умов, є відображенням динамічних властивостей підприємства як соціально-економічної системи (СЕС). Наразі для підприємств реального сектору економіки актуальності набуває зміна парадигм управління з виробничо-орієнтованої на інноваційно-спрямовану. Потенціал інноваційного розвитку підприємства слід розглядати з позиції статичного і динамічного потенціалів. Основою є ресурси, організаційні і динамічні здатності до їх реалізації.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. На сьогодні наукою сформовано необхідні елементи концептуально-методологічного апарату для дослідження внутрішньо-фірмових факторів з урахуванням особливостей підприємницької діяльності на новому етапі технологічного розвитку. Так, в дослідженнях О. Карлик, В. Платонова [3] розкриваються окремі аспекти застосування ресурсно-орієнтованого підходу до дослідження складної системи внутрішніх факторів сучасного підприємства. Разом з тим, сам ресурсно-орієнтований підхід (РОП) критикували за статичність, нездатність врахувати динаміку [4], адже інновація, перш за все, означає зміни і розвиток. Зазначену невідповідність було подолано розробкою концепції динамічних здатностей, тобто здатностей створювати, інтегрувати і реконфігурувати внутрішні і зовнішні компетенції для того, щоб реагувати на швидко мінливе середовище господарювання [5]. Динамічні здатності дозволяють завойовувати і нарощувати стабільні конкурентні переваги. Ця концепція дуже близька до концепції нового комбінування ресурсів, що, на думку Шумпетера, є основною функцією, і навіть місією, підприємця [6].

Для створення основи дослідження інноваційної діяльності дослідники І.І. Єлісеєва і В.В. Платонов [7] пропонують інтеграцію визнаних в наукових колах концепцій динамічних здатностей [5] і абсорбуючого потенціалу [8] в аналітичну структуру ресурсно-орієнтованого підходу. Це досягається шляхом введення нової концепції «динамічного потенціалу» і тісно пов'язаної з нею концепції «динамічних ресурсів», що дозволяють здійснити зазначену інтеграцію. Разом з тим, наразі актуальним стає адаптація зазначених концепцій до конкретних вимог господарюючих суб'єктів, з урахуванням галузевих особливостей виноробних підприємств.

Формування завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування сутності та виділення специфічних складових потенціалу інноваційного розвитку виноробного підприємства у відповідності до умов інформаційно-мережевої і когнітивної економіки.

Для досягнення виділеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- обґрунтувати сутність поняття потенціал інноваційного розвитку підприємства, виділити його складові;
- розробити динамічну аналітичну структуру, що відповідає завданням дослідження інноваційної діяльності в умовах інформаційно-мережевої і когнітивної економіки;
- виділити на базі запропонованої динамічної аналітичної структури основні тенденції інноваційної діяльності, проблемні аспекти та фактори успіху інноваційного розвитку виноробних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням

отриманих наукових результатів. Після втрати території АР Крим, де знаходилась левова частка виноградників та найбільші виробники вітчизняного вина, які мали свої виробничі потужності, відомі торгові марки та забезпечували майже 60% всієї готової продукції, основним виноробним регіоном в Україні є Одеський (табл. 1). За даними таблиці 1, на Одеську область припадає майже 66% від загальної площі виноградників України, 60,5% від валового збору винограду, 60,3% від виробництва виноматеріалів.

Вітчизняна виноробна галузь в різні часи переживала як підйоми, так і спади свого розвитку. Закономірним явищем вже стало значне скорочення загальних площ насаджень виноградників (в 5! раз в 2014 році в порівнянні з 1960 роком) Вже в останні роки ця тенденція стала ще більш вираженою. Так, в 2014 році в порівнянні з 2008 роком площі насаджень виноградників скоротилися на 38%.

Таблиця 1
Динаміка основних показників розвитку виноробної галузі в Україні і Одеській області за 2008-2014 рр.

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Площа виноградників, тис га, в Україні	71,0	71,0	67,6	69,0	67,9	67,1	44,2
Площа виноградників, тис га, в Одеській області / % до показника по Україні	55,1/ 77,6	40,3/ 56,8	30,2/ 44,7	30,3/ 43,9	28,0/ 41,2	29,4/ 43,8	29,1/ 65,8
Урожайність, ц/га, в Україні	50,9	66,0	60,3	75,6	67,2	85,8	98,6
Урожайність, ц/га, в Одеській області	51,1/ 100,4	68,0/ 103,1	62,5/ 103,6	77,9/ 103,1	72,9/ 108,5	90,1/ 105,0	95,8/ 97,2
Валовий збір винограду, тис. тонн, в Україні	415,2	468,7	407,9	521,8	456,0	575,4	435,6
Валовий збір винограду, тис. тонн, в Одеській області, %	154,2/ 37,1	206,1/ 44,0	175,1/ 42,9	229,1/ 43,9	212,3/ 46,6	256,6/ 44,6	263,7/ 60,5
Виробництво виноматеріалів, млн. дал, в Україні	26,6	31,1	30,7	25,1	23,0	28,3	15,1
Виробництво виноматеріалів, млн. дал, в Одеській області, %	8,1/ 30,5	13,8/ 44,4	13,5/ 44,0	8,9/ 35,5	9,8/ 42,6	12,6/ 44,5	9,1/ 60,3

Джерело: розроблено автором на основі [9, 10].

Скорочення площ виноградників в виноробних регіонах України стає спусковим важелем для нарощування цілого ряду проблем галузі:

- виникаючий дефіцит сировини винороби змушені заповнювати імпортними виноматеріалами;
- розбалансування і стихійність сортового складу виноградників неминуче призведе до втрати традиційних (аборигенних) сортів винограду, характерних для конкретних регіонів, що згодом позначиться на якісних характеристиках вина;
- зростання собівартості виробленої виноробної продукції дає зелене світло для імпортних вин, конкурентними перевагами яких стає їх більш вигідна для покупця ціна. Наслідком цього є загальне падіння економічної ефективності виробництва винограду та виноробної продукції.

Взагалі, можна виділити наступні галузеві особливості виноробних

підприємств.

По-перше, суттєвими особливостями виноробних підприємств є те, що виноробна галузь є однією з найбільш консервативних, тому розвиток можливий лише при гармонійному поєднанні традицій виноробства з інноваціями. Традиціями є відпрацьовані роками технології виробництва, які у виноробстві є досить регламентованими і тому їх якісні зміни інноваційного характеру не будуть носити радикальний характер. Взагалі, інновація є результатом інноваційного процесу і, з одного боку, є причиною руйнування старого, а з іншого – незворотними змінами і появою чогось нового, тобто економічного росту. Крім того, з'являються нові ризики, які пов'язані з невизначеністю інноваційного процесу і його результатів. Звичайно, від впровадження інновацій підприємство отримує додаткові ефекти і нарощує свої конкурентні позиції. Такі зміни потребують значних фінансових ресурсів, що на сьогодні є дуже проблематичним для виноробних підприємств. Тобто, у відповідності до теорії спрямованого розвитку, інноваційний розвиток виноробного підприємства має стати спланованим регульованим переходом від одного стану внутрішньої та зовнішньої рівноваги до іншого, згідно змінам обставин і факторів. Ці зміни порушують досягнуту збалансованість і рівновагу, проте створюють основи економічного росту, переходу системи в новий якісний стан. Траєкторія розвитку підприємства визначається його адаптивними здатностями до вирішення, з одного боку, внутрішніх протиріч, обумовлених внутрішніми факторами, а з іншого – зовнішніх негативних впливів на рівні мезо- і макросередовища. В цьому світлі узагальненим завданням управління інноваційною діяльністю є забезпечення переходу економічної системи до нового збалансованого стану. Таким чином, масштаби оновлення виноробного підприємства залежать від результативності управління потенціалом інноваційного розвитку.

По-друге, виноробна галузь є достатньо структурованою. Для ринку виноробної продукції (особливо ігристих вин), характерним є достатньо високий рівень стабільності, обумовлений тим, що конкуренція носить виключно позиційний характер. Тобто, на ринку діють різні за конкурентоспроможністю виробники (які за часткою ринку чітко розподілені на лідерів, послідовників, аутсайдерів), які, до того ж, використовують різні стратегії конкурентної боротьби [11].

В основі наявних тенденцій до консолідації галузі покладено специфічні особливості складної капіталомісткої технології виробництва та досить високі бар'єри входу до галузі.

Ще однією визначальною особливістю ринку виноробної продукції є висока чутливість до коливань ринкової кон'юнктури та пряма залежність від рівня життя та платоспроможності населення.

Отже, інноваційні напрями розвитку виноробної галузі повинні бути орієнтовані, в першу чергу, на пошук, придбання та захист власних унікальних конкурентних переваг, визначену групу споживачів, ціновий сегмент, а також впровадження та використання прогресивних технологій та способів виробництва виноробної продукції. Крім того, забезпечення розвитку підприємств має базуватися на маркетингових прийомах: завойовуванні лояльності споживачів до власної торгової марки та формування споживчого капіталу [11].

По-третє, для підприємств виноробної галузі характерним є порівняно довгий цикл виробництва (обробка виноматеріалів та їх підготовка до виробництва, технологічний процес витримки вина). Тому для дослідження поняття розвитку виноробних підприємств прийнятними є основні положення

теорії циклічного розвитку Кондратьєва М. відносно економічних криз. На думку вченого, саме кризи, які виникають періодично, циклічно, є основним поштовхом до якісних змін соціально-економічних систем різних рівнів, в тому числі й підприємств [12]. Тривалий виробничий цикл підвищує залежність підприємств від джерел фінансування, оскільки зберігання запасів матеріалів, обслуговування незавершеного виробництва вимагають значних витрат. Особливо ця проблема стосується підприємств, що виробляють ігристі вина класичним методом, який, на відміну від резервуарного, передбачає тривалу витримку вина (від 1 до 3 років). Крім того, для виноробних підприємств характерним є сезонність ділової активності, що визначає специфіку виробничо-фінансового циклу і проявляється у нерівномірності формування грошових потоків. Існує значний інтервал (лаг) між моментом формування виручки від реалізації готової продукції і фактичними затратами на її виробництво. Тому важливою умовою забезпечення стабільності розвитку підприємств виноробної галузі є формування та реалізація ефективної збутової політики, яка має враховувати сезонність «виробництва», «витрат» та «грошових надходжень» [11]. Тобто, перехід підприємств на інноваційну концепцію розвитку вимагає чіткої формалізованості методів і алгоритмів планування нововведень, що забезпечують ефективність інвестування в інноваційну практику.

По-четверте, особливість функціонування виноробної галузі полягає у тісному зв'язку із виноградарством, процесами інтеграції у вертикалі «виноградар-винороб-дистрибутор (торгова мережа)» і необхідністю контролю з боку держави (впорядкування земельних проблем, контроль за процесами вертикальної галузевої інтеграції, регулювання конкуренції на кожному з рівнів цієї вертикалі).

Значний вплив на виноробні підприємства має державне регулювання. Проте, державний менеджмент, який на поточному етапі є безсистемним і суперечливим, не здатний ефективно коригувати незбалансованість ринків винограду, виноматеріалів і вина одночасно.

Через наявність тісного зв'язку з виноградарством, виноробство ще тісно пов'язується із агропромисловим комплексом, що є цілком логічно. Особливістю виробництва виноградного вина (особливо ігристих вин за класичною технологією) досі залишається значний обсяг ручної праці, необхідної практично на всіх стадіях виробничого процесу. Тому для виноробних підприємств важливим є забезпечення економічної та соціальної ефективності використання праці. В цьому сенсі інновації мають носити соціально-економічну направленість.

Для створення основи дослідження інноваційного розвитку виноробного підприємства пропонується динамічна аналітична структура, що відповідає завданням дослідження інноваційної діяльності в умовах інформаційно-мережевої і когнітивної економіки (рис. 1). Динамічні здатності – ключовий фактор, що пояснює ефективність і результативність інновацій на рівні підприємства. При цьому слід розуміти, що динамічні здатності дають результат лише у взаємодії з ресурсами. Тобто, інтегруючи за допомогою рутин і організаційних механізмів (процесів), індивідуальні компетенції працівників підприємства і динамічні здатності дозволяють знаходити, використовувати і переконфігурувати ресурси. Результатом стає «динамічний потенціал» – комбінація динамічних здатностей і ресурсів, до яких ці здатності додаються. Статичний і динамічний потенціали являють собою дві сторони загального потенціалу інноваційного розвитку підприємства, покликаною забезпечувати

стабільну конкурентну перевагу і виробляти додану цінність. При цьому статичний потенціал, в основі якого знаходяться організаційні здатності, забезпечує інноваційну сприйнятливість підприємства, що надалі виливається в потенціал інноваційного розвитку.

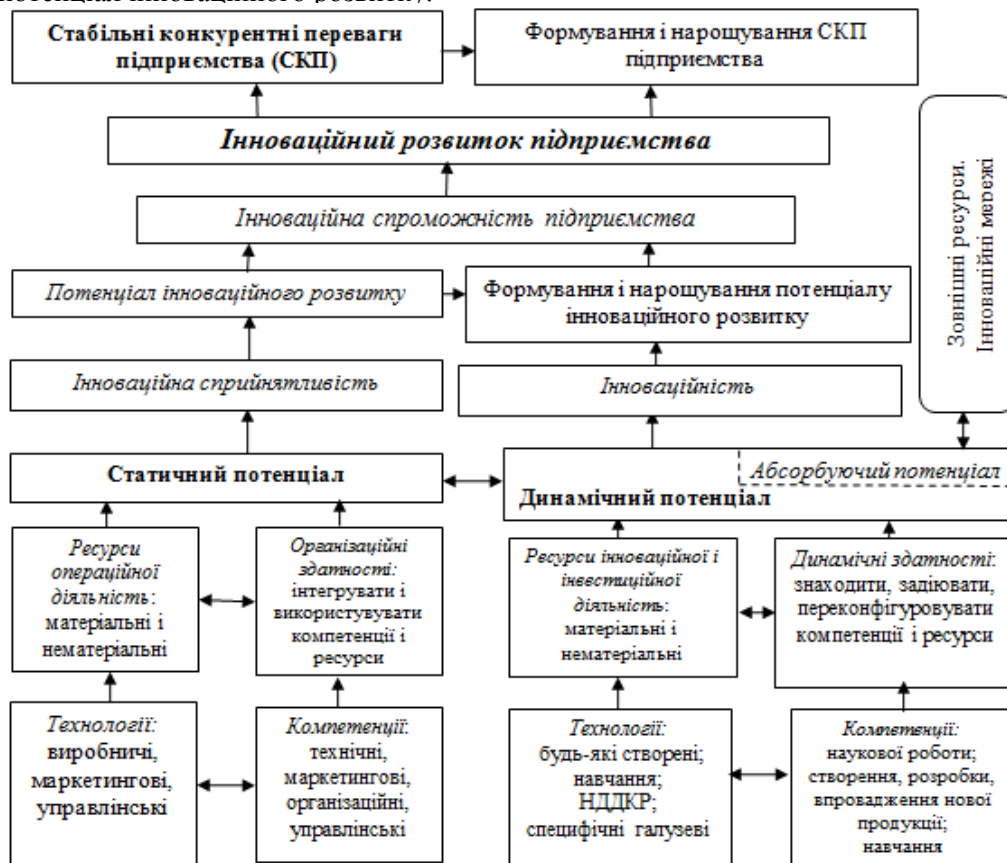

Рис. 1. Модель динамічної аналітичної структури ресурсно-орієнтованого підходу до інноваційного розвитку промислового підприємства (Джерело: розроблено на основі [2])

Інноваційна сприйнятливість підприємства – це одна з основних його характеристик, яка відображає здатність виробничо-господарської системи до впровадження і використання у своїй діяльності новацій різного роду. Динамічний потенціал (у т.ч. абсорбуючий потенціал) являє собою інноваційність загального потенціалу підприємства, що стає запорукою формування і нарощування потенціалу інноваційного розвитку. Інноваційність підприємства характеризує можливість перетворення науково-технічної розробки в новацію, а потім і в нововведення. Розрізняють інноваційність виробничо-господарської системи і інноваційність продукту. Рівень інноваційності виробничо-господарської системи оцінюється за кількістю новацій, що введено її структурними елементами у своїй практичній діяльності. Тобто інноваційний розвиток має переважно ресурсний характер і на пряму залежить від ресурсного забезпечення інноваційної діяльності. Рівень інноваційності продукту оцінюють за критеріями новизни і можливостей його удосконалення.

Інноваційна спроможність підприємства виявляються через наступні ресурси:

- інтелектуальні ресурси (ліцензії, патенти, бізнес-плани по застосуванню нововведень, інноваційні програми підприємств);
- фінансові (позикові, власні, гранти);
- матеріальні (дослідна і приладова база, ресурс площ, сучасні технологічні і інформаційні засоби);
- кадрові (персонал, залучений до інновацій; лідер-новатор; зв'язки партнерів і особисті з НДІ і вузами, досвід здійснення НДР і ДКР, вміння управляти проектами);
- інфраструктурні ресурси (особисті відділення НДДКР, патентно-правовий відділ, маркетинговий відділ, відділ по володінню інформацією).

В рамках ресурсно-орієнтованого підходу використання зв'язків «ресурси - організаційні здатності» і зв'язків «динамічні ресурси - динамічні здатності» дозволяє не тільки пояснити динаміку змін, але й більш повно описати базу створення підприємством нової ринкової цінності, з огляду на роль матеріальних, нематеріальних, організаційних і регулятивних ресурсів в цьому процесі.

Обов'язковими умовами нарощування потенціалу інноваційного розвитку виноробних підприємств є:

- функціональне і ефективне регуляторне середовище;
- якісне інформаційне забезпечення інноваційних процесів;
- повна узгодженість усіх об'єктів інноваційної інфраструктури;
- мотиваційні інструменти активізації інноваційної активності підприємств;
- забезпечення захищеності інтелектуальної власності.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, розвиток виноробного підприємства інноваційним шляхом можливий лише за наявності певного рівня потенціалу інноваційного розвитку, який слід розглядати як комплекс взаємопов'язаних ресурсів і здатностей до їх реалізації, що визначають його спроможність приводити, у відповідність до зовнішніх, внутрішні можливості інноваційного розвитку на основі постійного пошуку, використання і розвитку нових сфер і способів ефективною реалізації наявних і перспективних ринкових можливостей.

Для створення основи дослідження інноваційного розвитку підприємства пропонується динамічна аналітична структура, що відповідає завданням дослідження інноваційної діяльності в умовах інформаційно-мережевої і когнітивної економіки. Застосування запропонованої моделі дасть можливість удосконалювати управлінський процес, виявляти «слабкі місця» і виділяти найбільш перспективні напрямки інноваційної діяльності підприємства, враховуючи специфічні галузеві особливості щодо ресурсного забезпечення.

Література

1. Платонов В. В. Системы управления интеллектуальным капиталом на новом этапе технико-экономического развития: методологический аспект / В. В. Платонов, В. П. Воробьев, Н. Н. Тихомиров // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. 2012. №2 (74). – С. 7-15.
2. Карлик А. Е. Аналитическая структура ресурсно-ориентированного подхода. Часть 1 / А. Е. Карлик, В. В. Платонов // Проблемы теории и практики управления. 2013а. № 6. – С. 26-37.

3. Карлик А. Е. Ресурсно-ориентированный подход в междисциплинарной перспективе / А. Е. Карлик, В. В. Платонов // Финансы и бизнес. 2013в. № 4. – С. 4-12.
4. Kraaijenbrink J., Spender J. C., Groen A. J. The Resource-Based View: A Review and Assessment of its Critiques // Journal of Management. 2010. Vol. 36. N 1. P. 349-372.
5. Teece D., Pisano G., Shuen A. Dynamic Capabilities and Strategic Management // Strategic Management Journal. 1997. Vol. 18. N 7. P. 509-533.
6. Інноваційна теорія Йозефа Шумпетера: сучасне звучання економічних та управлінських ідей: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – 336 с.
7. Елисеєва И.И., Платонов В.В. Концептуальный подход к ресурсно-ориентированному исследованию науки и научных организаций // Финансы и бизнес. – 2013. № 4. – С. 13-22.
8. Cohen W., Levintal D. Absorptive Capacity – a New Perspective on Learning and Innovation // Administrative Science Quarterly, 1990. Vol. 35. N 1. P. 128—152.
9. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
10. Сайт Головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://od.ukrstat.gov.ua/>
11. Зайцева Н. О. Оцінка інтенсивності конкуренції у виноробній промисловості України / Н. О. Зайцева // Вісник Сумського державного університету. Сер.: Економіка. – 2011.– № 4. – С. 140-146.
12. История экономических учений : Учеб. пособ. / В. С. Автономов, О. И. Ананьин, Н. А. Макашева и др. – М. : Инфра-М, 2009. – 784 с.
13. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.

Abstract

The article aims to study the nature and selection of specific components of the innovation potential of wineries under the terms of networking and information-cognitive economy. The article examines the nature and characteristics of capacity building innovation. To create research foundations innovative development company offered a dynamic analytical framework that will enable to improve the management process and to provide the most promising areas of innovation enterprises, including industry-specific features on resources. Static and dynamic potentials are the two sides of the overall potential of innovative enterprises. Static potential, based on organizational ability are, provides innovative susceptibility company. The dynamic potential, are based dynamic capacity (absorbent potential) is a total innovation capacity of enterprises. Vector orientation of potential innovative enterprise development is the basis of enterprise innovation capability, that ability to transform existing elements of logistics and the level of potential innovation. Developed dynamic analytical structure meets the objective of the study innovation in terms of information and networking and cognitive economy.

Highlighted features wineries industry on innovation. The analysis of wineries. Revealed disparities innovation enterprises.